

بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی (مورد مطالعه: کاربران ۲۰ تا ۴۹ ساله شبکه‌های اجتماعی مجازی در شهر تهران)

معصومه دوله^{۱*}، رضا اسماعیلی^۲، امیرمسعود امیرمظاهری^۳

۱- دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان

۲- استادیار گروه مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

۳- استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

چکیده

در چند دهه اخیر، زندگی انسان‌ها، شدیداً تحت تأثیر ارتباطات نوین، قرار گرفته است؛ این واقعیت نه تنها زندگی اجتماعی انسان را متأثر ساخته، بلکه به خصوصی‌ترین ابعاد زندگی او رسوخ نموده است. در این میان شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان بخشی از این رسانه‌ها و ارتباطات نوین، امکانی را فراهم آورده‌اند که کاربران به واسطه آنها از یک سو علاقه مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با دیگران به اشتراک می‌گذارند، از دیگر سو این شبکه‌ها بر روی درک و دریافت افراد از وضعیت زندگی خود در همه زمینه‌ها اعم از فرهنگی و ارزشی تأثیر می‌گذارند. پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی کاربران ۲۰ تا ۲۹ ساله شبکه‌های اجتماعی مجازی در شهر تهران در سال ۱۳۹۵ است، این پژوهش از نظر نوع هدف یک بررسی کاربردی، از نظر وسعت پهنانگر، از نظر دامنه خرد و از نظر زمانی، یک بررسی مقطعی است. روش پژوهش میدانی با استفاده از تکنیک پیمایش،

و ابزار جمع آوری داده پرسشنامه است. حجم نمونه با استفاده از نرم افزار SPSS Sample Power معادل ۷۰۰ نفر برآورد شده است. نتایج توصیفی بیانگر این است که ۸۰/۹ درصد از کاربران میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی را پایین بیان کرده‌اند که میانگین آن (۲ ساعت) برآورد شده است و میانگین کیفیت زندگی ۹۸/۷ درصد کاربران متوسط و بالاتر از متوسط بوده است. نتایج آزمون فرضیات بیانگر این است که نقش استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی کاربران تهرانی ($\text{sig}=0/977$) و سرمایه اجتماعی ($\text{sig}=0/257$) رد شد، اما فرضیه نقش سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی کاربران ($\text{sig}=0/000$) تایید شد. در کل متغیرهای مستقل میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و سرمایه اجتماعی به میزان ۱۹ درصد توانایی تبیین تغییرات کیفیت زندگی را دارا هستند.

واژه‌های کلیدی: شبکه‌های اجتماعی مجازی، کیفیت زندگی، سرمایه اجتماعی، کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی.

مقدمه و بیان مساله

تکنولوژی اطلاعاتی و ارتباطاتی به عنوان مهم ترین نیرو و ابزار پیش برنده روند جهانی شدن؛ دگرگونی‌ها، تغییرات، تاثیرات و پیامدهای مختلفی را در همه حوزه‌ها به همراه داشته است. میزان تغییراتی که با فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطاتی ایجاد شده، به اندازه‌ای است که برای توصیف عصر جدید از واژه‌ای چون انقلاب استفاده می‌شود. با پیشرفت تکنولوژی و قابلیت‌های متنوع گوشی‌های اندروید، سطح میزان استفاده افراد از شبکه‌های اجتماعی مجازی گسترش یافته است؛ در چنین فرایندی، روابط میان فردی متزلزل، ذهن‌ها بیدار و رفتارها تحت تأثیر قرار می‌گیرد که در درازمدت باعث ایجاد فاصله در بین افراد خانواده، افسردگی و کاهش روابط خانوادگی شده است. رابطه بین ارتباط و شخصیت فردی، پیچیده؛ اما ناگسستنی است، به طوری که نمی‌توان رسانه‌های همگانی را متحول ساخت و انتظار داشت که هیچ تغییری در افراد جامعه پدید نیاید. همین مهر تاییدی به گفته لازارسفلد و مرتون است که معتقدند؛ اینترنت به عنوان یک رسانه جمعی برای اثر بخشی خود نیازمند سه شرط اساسی است: انحصاری کردن، جهت دهی به ارزش‌ها و اجتناب از تغییر ارزش‌های

اساسی و ارتباط چهره به چهره تکمیلی (سورین و تانکار، ۱۳۸۸: ۴۶۴). با گذشت زمان، پیشرفت تکنولوژی، بالا رفتن معلومات و تحصیلات اجتماعی، مباحث مربوط به اصالت فرد و بالا رفتن سطح توقعات و خواسته‌های فردی و اجتماعی شامل دایره تمامی انسانها و تمامی تمایلات بشر برای داشتن حداکثر آسایش و آرامش در زندگی گردید. در نظر گرفتن تاثیر فناوری‌های ارتباطی بر کیفیت زندگی نسبی بودن کیفیت زندگی بیشتر نمود پیدا می‌کند. کیفیت زندگی متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است و مفهومی انتزاعی است که دارای ابعاد عینی و ذهنی است. کیفیت زندگی درک و دریافت افراد از وضعیت زندگی خود در زمینه و بافت‌های مختلف فرهنگی و ارزشی خاصی است که افراد در درون آن زندگی می‌کنند و نیز به فراخور اهداف و انتظارات و استانداردها و دل مشغولی‌هایی که دارند، تعیین می‌شود (عظیمی، ۱۳۸۸: ۴۵)؛ این تعریف سازمان بهداشت جهانی در بردارنده دو بعد عینی (کیفیت روابط درون خانواده، فعالیت اجتماعی، سلامت جسمی) و ذهنی (نشاط اجتماعی، روابط اجتماعی، رضایت از خود) است.

تغییرات تکنولوژیکی که دنیا را به یک دهکده جهانی تبدیل نموده، کشور ایران را نیز تحت تأثیر قرار داده است و با ایجاد تغییرات در روابط و مناسبات گروه‌های اجتماعی در زندگی آنها نفوذ کرده و روابط آنان را از وضعیت سنتی خارج و وارد دنیای جدید تکنولوژی کرده است. به نحوی که اینترنت کنش متقابل را متأثر ساخته و فضای جدیدی را برای کاربران ایجاد کرده است تا هم شکل‌گیری رفتارهای جدید را شاهد باشند و هم تغییر رفتارهای سنتی را. تغییرات مذکور به محتوای برنامه‌هایی وابسته است که بر روی عقاید، ارزش‌ها، اطلاعات، مهارت‌ها، گرایش‌ها و رفتارهای ظاهری افراد تأثیر می‌گذارد و گرایش آنها را به موقعیت شغلی، مصرفی، سیاسی، عشق و زندگی خانوادگی شکل می‌دهد و از این راه می‌تواند بر کنترل غیر مستقیم مخاطبان خود نقش داشته باشد.

از آنجا که ایران از نظر بهره‌مندی از اینترنت در بین ۱۸۷ کشور جهان، رتبه ۸۷ و به لحاظ استفاده از اینترنت در طبقه‌بندی اتحادیه جهانی مخابرات، در ردیف کشورهای متوسط قرار دارد. همچنین با توجه به جامعه آماری پژوهش و انتخاب تهران به عنوان پایتخت و کلان شهری که در بردارنده افرادی با قومیت و زبان‌های متفاوت است؛ می‌توان اهمیت پرداختن به

این موضوع را دریافت. زیرا از با وجود دسترسی اکثریت مردم به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی و همچنین صرف زمان زیادی از وقت کاربران در این شبکه‌ها، به دلایلی از جمله؛ عدم فرهنگ سازی و نبود سواد رسانه‌ای مناسب در استفاده از این شبکه‌ها؛ تاثیر استفاده از آنها بر روند جامعه پذیری و جایگزینی جامعه پذیری مجازی به جای جامعه پذیری از سوی والدین و خانواده؛ همچنین تاثیر این شبکه‌ها در ایجاد فاصله میان افراد خانواده و اعتیاد اینترنتی، تاکنون پژوهشی در حوزه تاثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر کیفیت زندگی کاربران انجام نشده است. این دلایل، ضرورت توجه و پرداختن به این موضوع را دو چندان می‌کند. حال با توجه به تغییرات مشهود در جامعه در ارتباط با تاثیرات فضای مجازی، در این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سوالات هستیم که آیا میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی کاربران نقش دارد؟ دیگر اینکه، آیا متغیر سرمایه اجتماعی به عنوان متغیری میانجی در این پژوهش در کیفیت زندگی کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی تاثیر گذار است؟

تاریخچه شکل گیری هر کدام از مفاهیم پژوهش

در سال ۱۹۹۷ نخستین شبکه اجتماعی (Six Degrees) شروع به فعالیت نمود. در سال ۱۹۹۸ (classmate) و در سال ۱۹۹۹ (Cyword) با هدف برقراری ارتباط میان کره‌ای شروع به کار کرد. از سال ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۱ شماری از ابزارهای اجتماعی، ترکیب‌های گوناگونی از صفحات شخصی و فهرست دوستان را مورد پشتیبانی قرار دادند. به عنوان مثال Asian Black plant، Migente، Avenue به کاربرانشان اجازه می‌دادند تا صفحات شخصی متعلق به خودشان را ایجاد نمایند و یا با افراد دیگر ارتباط برقرار کنند. موج بعدی آغاز به کار شبکه‌های اجتماعی اینترنتی زمانی آغاز شد که (Ryze) در سال ۲۰۰۱ شروع به فعالیت نمود. اگر چه این سایت هیچ گاه با اقبال عمومی چندانی روبرو نشد، اما فصل نوینی را در تاریخ شبکه‌های اجتماعی اینترنتی گشود. در سال ۲۰۰۲ (Lunar storn) سوئدی‌ها را با یکدیگر مرتبط می‌ساخت به جرگه شبکه‌های اجتماعی فعال بر روی اینترنت پیوست (بوی و الیسون، ۲۰۰۷:۲۱۹). در سال‌های بعد شبکه‌های اجتماعی همچون تویتر (۲۰۰۶)، فیسبوک (۲۰۰۴)،

لینکداین (۲۰۰۳)، اینستاگرام (۲۰۱۰)، واتساپ (۲۰۰۹)، تانگو (۲۰۰۹)، لاین (۲۰۱۱)، تلگرام (۲۰۱۳) ایجاد شدند که در این پژوهش تمرکز بر روی شبکه‌های اجتماعی اینستاگرام، واتس آپ و تلگرام است. ریشه‌های تاریخی استفاده از عبارت کیفیت زندگی را می‌توان در آثار کلاسیک ارسطو که مربوط به سال ۳۳۰ قبل از میلاد مسیح هستند، یافت. وی در اصول اخلاقی کلاسیک از رابطه بین کیفیت زندگی هنگام شادی و ارزش‌های ذهنی افراد سخن می‌گوید (مختاری و نظری، ۱۳۸۹: ۱۵). اما اگر بخواهیم در باب تاریخچه تاثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر کیفیت زندگی صحبت کنیم شایان ذکر است که بحثی مرتبط با این موضوع تابحال صورت نگرفته است.

پیشینه پژوهش

کراوت (۱۹۸۸) در پژوهشی با عنوان «پارادوکس اینترنت» به این نتیجه رسیده است که استفاده از اینترنت موجب کاهش ارتباط فرد با خانواده اش و کوچک شدن حلقه‌ی اجتماعی پیرامون فرد و افزایش احساس تنهایی و افسردگی می‌گردد. بنا بر نتایج این تحقیق استفاده از اینترنت به میزان دو ساعت در هفته در مدت دو سال موجب کاهش متوسط اندازه شبکه‌ی اجتماعی پاسخگویان شد. شن (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «کیفیت زندگی و گرایش به استفاده از شبکه‌های اجتماعی با نقش تعدیلگر خودافشایی در بین کاربران شبکه اجتماعی فیسبوک» به بررسی نارضایتی از زندگی و تنهایی کاربران شبکه‌های اجتماعی که در این شبکه‌ها به دنبال حمایت اجتماعی آنلاین هستند، پرداخته است. نتایج حاصل از داده‌های نظر سنجی از ۴۰۷ نفر از کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی نشان می‌دهد که تنهایی و نارضایتی از زندگی به صورت مثبت با حمایت اجتماعی در ارتباط است و برقراری ارتباط در این فضا با خود افشایی در ارتباط مستقیم دارد؛ که اینها به نوبه خود به گرایش و تمایل به استفاده از خدمات شبکه‌های اجتماعی تاثیر می‌گذارند. مکلو سکی (۲۰۱۵) در پژوهش خود با عنوان «توسعه فیسبوک با اندازه گیری حمایت اجتماعی و بررسی رابطه بین افسردگی و کیفیت زندگی و حمایت اجتماعی» بیان می‌کند که حمایت اجتماعی بالا پیش بینی کننده افسردگی پایین و کیفیت زندگی بالاتر است. نتایج حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی بیانگر ارزیابی حمایت

اجتماعی در فیس بوک توسط چهار عامل ادراکی، عاطفی، شناختی، ادراکی/ابزاری است. عامل شناختی حمایت اجتماعی با افسردگی ارتباط معناداری دارد. دو عوامل (ادارکی، اداراکی/ابزاری) با سلامت روان غیر مرتبط بودند. برخلاف انتظارات، افزایش در عامل عاطفی با علائم بدتری از افسردگی و کیفیت روانی پایین همراه بود. تنها عدم وجود حمایت اجتماعی شناختی در فیس بوک به طور قابل توجهی عملکرد سلامت روانی را پیش بینی کرده است. در نتیجه نباید به استفاده از فیس بوک به عنوان یک رسانه برای کاهش افسردگی و یا بهبود کیفیت زندگی امیدوار بود. ربانی خوراسگانی و کیانپور (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان «مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی شهر اصفهان» به این نتیجه رسیده اند که میانگین کیفیت زندگی شهروندان اصفهانی ۳/۷۸، یعنی در حد بالایی است و همچنین بررسی ارتباط بین کیفیت زندگی و وضعیت تاهل آنها ارتباط معناداری وجود دارد؛ بدین معنی که کیفیت زندگی افراد متأهل بالاتر از کیفیت زندگی افراد مجرد برآورد شده است. شیرافکن (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «بررسی ارتباط کیفیت زندگی و میزان استفاده از اینترنت در دانشجویان دانشگاه های علوم پزشکی و علوم فنی و مهندسی بابل» به این نتیجه رسیده است که قریب ۷۷/۳ درصد از پاسخگویان دارای رایانه شخصی و با نحوه استفاده از اینترنت آگاه بودند. میزان استفاده از اینترنت با زمینه های اصلی بهره گیری پاسخگویان از موضوعات علمی-آموزشی و پژوهشی مرتبط با دروس تخصصی شان مرتبط بوده است. استفاده از اینترنت بر احساس خوب بودن و ارتقای کیفیت زندگی در دانشجویان کاربر موثر بوده است. نقوی و گروسی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان» به این نتیجه رسیده اند که سطح سرمایه اجتماعی و همچنین سطح کیفیت زندگی در شهر کرمان در حد متوسط است، دیگر اینکه بین این دو متغیر ارتباط معناداری وجود دارد. علاوه بر این بالا نبودن سطح کیفیت زندگی در بین شهروندان تحت تاثیر سطح نسبتاً متوسط سرمایه اجتماعی ایشان است. نوغانی و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد» به این نتیجه رسیده اند که سرمایه اجتماعی در تبیین کیفیت زندگی بیش از درآمد و تحصیلات دارای اهمیت است. همچنین در بررسی رابطه متغیرهای مستقل با کیفیت زندگی مشخص شد که سرمایه مادی (درآمد)، بیش از دیگر متغیرها بر

کیفیت زندگی عینی افراد موثر است، در حالی که سرمایه اجتماعی بیش از دیگر متغیرها می‌تواند کیفیت زندگی را بهبود بخشد. حقیقتیان (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «عوامل اجتماعی موثر بر کیفیت زندگی زنان شهر اصفهان» به این نتیجه رسیده است که فرضیه مبنی بر رابطه بین متغیرهای سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی تایید و فرضیات مبنی بر ارتباط متغیرهای مستقل پایگاه اجتماعی، وضعیت تاهل، درآمد، اشتغال و تحصیلات با متغیر وابسته کیفیت زندگی نیز همگی تایید شدند. علی جمعه زاده بافنده (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «تاثیر استفاده از اینترنت در روابط خانوادگی جوانان» (مورد مطالعه: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی گروه جامعه‌شناسی) به این نتیجه رسیده است که بین استفاده از اینترنت و تعامل با خانواده رابطه منفی و معناداری وجود دارد. با افزایش استفاده از اینترنت، میزان تعامل دانشجویان با خانواده کاهش می‌یابد. بین استفاده دانشجویان دختر از اینترنت و تعامل آنها با خانواده رابطه معناداری مشاهده نشده است و با کاهش جامعه پذیری دانشجویان توسط والدین، جامعه پذیری با اینترنت در بین دانشجویان افزایش می‌یابد.

مرور پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که نتایج به دست آمده در مورد میزان و متغیرهای تاثیرگذار بر کیفیت زندگی متفاوت و ناهمگون است و با توجه به جدید بودن موضوع پژوهش حاضر، مطالعه این مساله در بین کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی در کلان شهر تهران حائز اهمیت ویژه است.

مبانی نظری

رسانه ارتباطی (شبکه‌های اجتماعی مجازی)

با توجه به جدید بودن مباحث حوزه‌ی شبکه‌های اجتماعی مجازی، هنوز متفکرین، متخصصین و نظریه پردازان علوم ارتباطات به نظریات مستقل مربوط به آن و همچنین نظریات تاثیر آنها بر کیفیت زندگی نرسیده‌اند. در این پژوهش به عمده نظریات حوزه علوم ارتباطات که به نوعی نزدیک به مفاهیم شبکه‌های اجتماعی مجازی و اثرات رسانه‌ها است، اشاره خواهد شد. نظریه گلوله جادویی بیان می‌کند؛ پیام‌های ارتباط جمعی بر همه‌ی مخاطبان که در معرض آن‌ها قرار می‌گیرند، اثرهای قوی و کم و بیش یکسان دارد و برای رسانه در شکل دهی به

افکار و عقاید عمومی قدرت زیادی قائل بوده و معتقد است؛ وسایل ارتباط جمعی می‌تواند، نسلی تازه برای اولین بار در تاریخ انسان پدید آورد (سورین و تانکارد، ۱۳۸۸: ۳۸۵؛ لتیل جان، ۱۳۸۴: ۷۶۰). در صورتی که طبق نظریه استحکام لازارسفلد پیام‌های ارتباطی قادر نیستند تغییراتی بنیادی در عقاید و رفتار افراد به وجود آورند بلکه می‌توانند آن‌ها را به صورت محدود، استحکام بخشند و برای تأثیرگذاری باید زمینه‌ی قبلی وجود داشته باشد. این نظریه، که به متغیرهای غیر ارتباطی نظیر سن، شغل، تحصیلات و خانواده در تأثیر و عدم تأثیر پیام‌های ارتباطی اهمیت زیادی می‌دهد، مخاطب را پویا در نظر می‌گیرند (رزاقی؛ ۱۳۸۵: ۸۸)؛ پس با این وصف تا زمانی که مخاطب خودش به پیام علاقه نشان ندهد و به آن توجه نکند و نخواهد، پیام‌های رسانه‌ها بر وی بی‌تأثیر خواهد بود و در این دیدگاه، مخاطب، فعال و گزینش‌گر است (کازنو، ۱۳۸۷: ۱۰۵-۱۰۴).

مک‌لوهان معتقد است که رسانه همان پیام است؛ زیرا یک رسانه می‌تواند سبک روابط انسانی را شکل دهد و معیار عملکردهای موجود در این روابط را مشخص کند؛ بی‌آنکه محتوا یا نحوه‌ی استفاده از آن بتواند تأثیری بر طبیعت روابط انسانی بگذارد. او ذات تکنولوژی را دربردارنده‌ی فرهنگ و پیام خاصی می‌داند که موجب تغییر در معیارها، آهنگ حرکات و مدل‌های زیستی انسان می‌شود. (مک‌لوهان، ۱۳۷۷: ۷). مک‌لوهان معتقد است: اگر چه تکنولوژی منبعث از ذهن و عمل انسان است؛ ولی انسان هر دوره، خود زاینده‌ی تکنولوژی زمان خویش است و به عبارت دیگر، هر تکنولوژی، بشر را به تدریج در فضای تازه‌ای قرار می‌دهد و هر فضای تازه، عاملی تعیین‌کننده در سرنوشت و زندگی بشر به شمار می‌رود (دادگران؛ ۱۳۸۵: ۹۰). وی معتقد است که این تکنولوژی جدید صرف نظر از محتوا، برای انسان امروز تبدیل به یک محیط جدیدی شده است، که اثرات فراوانی از خود بر جای می‌گذارد؛ که عبارتند از: -نحوه‌ی بکار گرفتن پنج حس عمومی را برهم زده و تغییر می‌دهد؛ -انسان را وامی‌دارد عکس‌العمل‌های متفاوتی را در مقابل اشیاء و موضوعات بپذیرد؛ -به انسان امروزی امکان می‌دهد، جامعه‌ای کاملاً متفاوت برای خود بسازد (رشیدپور؛ ۱۳۵۴: ۳۷). ارتباطات کامپیوتر- واسط، فرایند ارتباطات انسانی از طریق کامپیوتر است، که افراد در زمینه‌های خاص را در بر می‌گیرد و شامل فرایندهایی است که از رسانه‌ها برای اهداف گوناگون استفاده

می‌کند (ترلو و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۱). به وسیله‌ی شبکه‌ی ارتباطات کامپیوتر واسط، مردم در شبکه‌های اجتماعی مجازی به یکدیگر می‌پیوندند. فهم چگونگی ارتباط و استفاده‌ی آن برای توصیف هویت مان، ایجاد روابط و حفظ و نگهداری آن و در نهایت تشکیل اجتماعات، سه موردی است که در ارتباطات کامپیوتر واسط مهم است. رویکردهای تکنولوژیک نقش رسانه‌های جدید را در روابط و تبعات اجتماعی آن، تعیین کننده می‌دانند و در بررسی نهایی، تکنولوژی را شکل دهنده‌ی روابط اجتماعی و شکل‌های تحول آن تلقی می‌کنند (ذکایی؛ ۱۳۹۲). مفهوم‌سازی بوردیو از عادت و میدان را می‌توان در تحلیل فرهنگی و ساختاری از تأثیرات ارتباطات اینترنتی به کار برد. ارتباطات مجازی می‌تواند زمینه‌ی شکل‌گیری عادات جدید را فراهم سازد که خود به کنش و انتخاب‌های متفاوتی منتهی می‌گردد. ظهور عادات جدید شرایط (عادات) قبلی را به چالش می‌کشاند و در نتیجه‌ی آن جابجایی‌هایی صورت می‌گیرد. بدین ترتیب اگرچه اساس فرآیند بازآفرینی باقی می‌ماند، با این حال شیوه‌های متنوعی، مبنای مبارزه برای تعریف میدان و امکان عمل فرد را فراهم می‌سازند. برای ارزیابی تأثیر نیروهای ساختی همچون طبقه، جنسیت و مکان در بهره‌مندی از اینترنت و گفت‌گوهای اینترنتی و نیز تأثیری که این گونه ارتباطات به نوبه‌ی خود بر این روابط برجای می‌گذارد از مفهوم‌سازی عادت و میدان بوردیو جامعه‌شناس فرانسوی می‌توان استفاده کرد. برای بوردیو عادات شیوه‌های عمل و زیستی است که فاعلان اجتماعی در جریان اجتماعی شدن کسب می‌کنند و از طریق تجربه‌ی عملی آموخته می‌شوند. دنیای عملی که در ارتباط با عادات - که به مثابه نظامی از ساختارهای (نقشه‌های) شناختی و انگیزه بخش عمل می‌کنند، دنیایی است که روش‌های رسیدن به هدف، مسیرهای قابل انتخاب و موضوعاتی که واجد یک خصلت غایت‌شناسی دائمی هستند، را از قبل مشخص ساخته است (بوردیو، ۱۹۹۰: ۵۳). یکپارچگی بالقوه متن، تصویر و صدا که در یک سیستم و در شبکه‌ای جهانی و قابل دسترس با یکدیگر تعامل دارند، ماهیت ارتباطات را دستخوش دگرگونی‌های بنیادینی می‌سازد. از آنجا که ارتباطات نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی فرهنگ دارد و انتقال و جریان یافتن فرهنگ از طریق ارتباطات انجام می‌شود، خود فرهنگ‌ها، یعنی نظام‌های عقاید و رفتار ما که ساخته‌ی تاریخ اند، با سیستم تکنولوژیک جدید دستخوش دگرگونی‌های بنیادین می‌شوند و این امر با گذشت

زمان تشدید می شود (کاستلز، ۱۳۸۴: ۳۸۳-۳۸۲). این نکته حائز اهمیت است که کارکردها و فرآیندهای مسلط در عصر اطلاعات به گونه ای فزاینده حول شبکه‌ها سازمان می‌یابند. شبکه‌ها، ریخت‌شناسی اجتماعی جدید جوامع ما را تشکیل می‌دهند و پارادایم تکنولوژی اطلاعاتی نوین مبنایی برای گسترش فراگیر خود در کل ساختار اجتماعی ایجاد می‌کند (کاستلز، ۱۳۸۴: ۴۶۹). این مطلب مهم را نباید از نظر دور داشت که منطق شبکه‌ای، خود توسعه بخش، تمام قلمروهای زندگی اجتماعی و اقتصادی را درنوردیده و دگرگون می‌سازد.

سرمايه اجتماعي

سرمايه اجتماعي به مجموعه منابع حقيقي و بالقوه‌اي اطلاق مي‌شود که از شبکه‌هاي روابط متعلق به افراد و يا واسطه‌هاي اجتماعي نشأت گرفته است و از طريق آن‌ها قابل دسترس هستند. اين گونه سرمايه اجتماعي هم شامل شبکه‌هاي اجتماعي بوده و هم شامل دارايي‌هايي که ممکن است از طريق آن تجهيز شوند. قضيه محوري نظريه سرمايه اجتماعي اين است که شبکه روابط، منابع ارزشمندی برای هدایت امور اجتماعي به وجود آورده و سرمايه‌اي با مالکيت جمعي، برای اعضای آن جامعه ایجاد مي‌نماید که به آن‌ها اعتبار مي‌بخشد. محققان معتقدند که سرمايه اجتماعي در اساس مرتبط با منابع موجود درون ساختارها و فرآیندهاي تبادل اجتماعي از جمله شبکه‌هاي اجتماعي است (ناهاپيت و گوشال، ۱۹۹۸: ۲۵۹). اولين رویکرد مفهوم سازی سرمايه اجتماعي، نظريه پیوند ضعيف گرانووتر است. اين نظريه بين پیوندهاي قوی (خویشاوندی و دوستی‌هاي صميمي) و پیوندهاي ضعيف (آشنایی) تمایز قائل مي‌شود. پیوندهاي ضعيف در واقع پل‌هاي ارتباطی و انتشاری برای زیر شبکه‌هاي مجزا هستند. در واقع در تصویر ساختاری کلی يك شبکه روابط اجتماعي، فرد مرکزی مجموعه‌اي از خویشاوندان و دوستان نزدیکش را با پیوندهاي قوی در شبکه دارد که عموماً تراکم در چنین شبکه‌اي بالا بوده و اعضای شبکه یکديگر را مي‌شناسند، اما در عين حال همان فرد مرکزی، معمولاً مجموعه‌اي از آشنایان را نیز با پیوندهاي ضعيف در شبکه روابط خود دارد که در میان اين افراد تراکم پايين است. در واقع فرد به وسيله اين پیوندهاي ضعيف و از طريق آشنایان، با شبکه‌هاي ديگر و به طور کلی فضای اجتماعي خارج از محيط خانوادگی و دوستانه آشنا شده

و ارتباط برقرار می‌کند. گرانووتر تاکید می‌کند که معمولاً افرادی که پیوندهای ضعیف کمی دارند، تا حد زیادی از اطلاعات مربوط به نظام اجتماعی محروم می‌مانند. این موضوع اطلاعات مختلفی از مدهای جدید لباس تا اخبار سیاسی و داده‌های جدید مربوط به بازار کار و بسیاری از موارد دیگر را شامل می‌شود؛ چرا که فردی که صرفاً پیوندهای قوی دارد، تنها در میان اخبار و دیدگاه‌های دریافتی از دوستان و نزدیکان خود محدود مانده و از این نظر، مطابق با دیدگاه شبکه روابط اجتماعی، قدرت کمی در فضای اجتماعی خواهد داشت. در عین حال، به عقیده او، افرادی که پیوندهای ضعیف کمی دارند، به سختی می‌توانند به هر نوع جنبش سیاسی و یا اجتماعی وارد شده و آن را سازمان دهی و یا رهبری کنند؛ چرا که عضویت در سازمان‌ها و جنبش‌های اجتماعی، در وهله نخست، لزوماً نتیجه حضور موثر در گروه‌های مختلف دوستی است (گرانووتر، ۱۹۷۳ به نقل از حسین زاده، ۱۳۹۱: ۳۳). گرانووتر بیان می‌کند آنچه یک گروه کوچک را منسجم می‌کند، پیوندهای قوی است. استحکام یک پیوند ترکیبی (شاید خطی) از مقدار زمان، شدت احساسات، صمیمیت (اعتماد متقابل) و خدمات متقابل است که ویژگی‌های یک پیوند به حساب می‌آید. او اذعان دارد که تعامل دوگانه شدیدتر، نهایتاً منجر به تشکیل یک شبکه متراکم و منسجم می‌کند که در آن بیشتر اعضاء مستقیماً با یکدیگر در تعامل اند، حال آنکه پیوندهای ضعیف، شبکه‌ای غیر منسجم ایجاد می‌کند که در آن بسیاری از اعضاء به طور مستقیم با یکدیگر تعامل ندارند. در نتیجه، شبکه بسیار منسجم، منحصراً تمایل به خودکفایی و منزوی شدن دارد. چنین شبکه‌ای کم و بیش برای بیگانگان بسته خواهد بود و مرز میان اعضاء و افرادی که عضو نیستند، سخت و نفوذناپذیر می‌شود (گرانووتر، ۱۹۷۳)؛ علاوه بر محتوای روابط در شبکه، تعداد تعاملات در طول زمان بر میزان سودمندی روابط اثرگذار است. روابطی که بار عاطفی بیشتری دارند، قوی‌تر و پایدارتر هستند. گرانووتر نشان می‌دهد که روابطی که شامل درجه شدیدتری از صمیمیت هستند منجر به تعاملات متناوب و ارتباطات بلندمدت تری هستند (گرانووتر، ۱۹۷۳).

کیفیت زندگی

در اواسط قرن بیستم با توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها و پیشرفت علوم و تکنولوژی، انسان به تدریج از رفاه بیشتری برخوردار شد و خواستار کیفیت زندگی بهتری شد. به همین دلیل کیفیت زندگی در قرن بیستم مورد توجه جدی قرار گرفته و مراکز پژوهشی گوناگونی هم اکنون به سنجش کیفیت زندگی در سطح ملی و بین المللی می‌پردازند. در ایالات متحده از دهه ۱۹۶۰ انستیتو تحقیقات اجتماعی در دانشگاه میشیگان و مرکز نظر سنجی شیکاگو کیفیت زندگی را می‌سنجد و از سال ۱۹۹۵ با تاسیس انجمن بین المللی پژوهش‌های کیفیت زندگی، سنجش این مفهوم به خوبی نهادینه شده است (وینهوون، ۲۰۰۷: ۵۴). به نقل از حقیقتیان، (۱۳۹۳: ۸۴). کیفیت زندگی یک سازه اجتماعی است و در تبیین این مفهوم بهتر است نظریات اجتماعی مقدم باشند، همچنین کیفیت زندگی تئوری توسعه یافته‌ای از دیدگاه توسعه انسانی آبراهام مازلو است، که شامل ارضای نیازهای بالاتری از جمله اجتماعی بودن، عزت نفس، و نیازهای خود شکوفایی است که در بیشتر جوامع توسعه یافته وجود دارد (پورافکاری و حکیمی‌نیا، ۱۳۹۰: ۸۷). نظریه‌های کیفیت زندگی هر کدام تلاش می‌کنند فرآیندهای شناختی، احساسی و نمادینی که از طریق آنها افراد کیفیت زندگی خود را ارزیابی، تعیین و تجربه می‌کنند را توصیف نمایند. نظریه‌های روانشناختی بر برآورده کردن نیازهای اولیه انسان تأکید می‌کنند، در حالی که نظریات اقتصادی، اختصاص منابع مالی محدود را بر اساس اصولی عقلانی در تعیین کیفیت زندگی حائز اهمیت می‌دانند، نظریات جامعه‌شناختی بر اهمیت روابط اجتماعی در تعیین کیفیت زندگی پا می‌فشارند. بُعد اجتماعی از جمله عوامل کلیدی در شکل دادن به کیفیت زندگی است که تأثیر قابل توجهی بر احساسات اساساً اجتماعی مردم دارد. این بُعد در سطح میانه مورد سنجش قرار می‌گیرد و شاخص‌های آن تلفیقی از شاخصهای ذهنی و عینی کیفیت زندگی هستند. فلس و پری (۱۹۹۵) در تعریفی که برای کیفیت زندگی ارائه می‌دهند، اجزاء و ابعاد ذهنی و عینی این مفهوم را در ترکیبی با هم می‌آورند: رفاه مشتمل بر ترکیبی از «درک و دریافت ذهنی» و نیز «ارزیابی عینی» انواع رفاه جسمانی، مادی، اجتماعی و عاطفی است که بر مبنای «ارزیابی افراد از مجموعه ارزشهایشان» تعیین می‌شود. لذا به منظور فهم پدیده‌ها لازم است که هر دوی شاخص‌های ذهنی و شاخص‌های عینی مورد استفاده قرار

گیرند و این چیزی است که در حال حاضر محققان و دانشمندان مختلف در سراسر اروپا و ایالات متحده آمریکا بر روی آن اتفاق نظر دارند (فلس و پری، ۱۹۹۵). فلانگان ضمن تاکید بر دو بُعد عینی و ذهنی کیفیت زندگی را شامل پنج بعد جسمانی (سلامت جسمانی، سلامت شخصی)، ارتباط با دیگران (ارتباط با همسر، داشتن فرزند و سرپرستی، ارتباط با والدین، خواهر، برادر و سایر بستگان، ارتباط با دوستان)، فعالیت‌های اجتماعی (فعالیت در رابطه با کمک یا ترغیب دیگران، فعالیت وابسته به حکومت ملی یا منطقه‌ای) تکامل شخصیتی (تکامل فکری، درک فردی و برنامه ریزی شخصی، نقش حرفه‌ای، قوه ابتکار ابراز وجود، و تفریح (انجام فعالیت‌های اجتماعی، فعالیت‌های تفریحی - هنری و غیر فعال، فعالیت‌های تفریحی مشارکتی و فعال) می‌داند (فلانگان، ۱۹۷۸). نول ابعاد جامعه‌شناختی کیفیت زندگی را شامل دو بُعد عینی و ذهنی می‌داند که شاخص‌های بُعد عینی عبارتند از: امید به زندگی، ارتباط با همسایگان و بستگان خانواده، نرخ خودکشی، میزان توجه به آموزش؛ شاخص‌های بعد ذهنی نیز عبارتند از: شادی و خشنودی، رضایت از زندگی، روابط خانوادگی، سرگرمی و اوقات فراغت (نول، ۲۰۰۴).

چارچوب نظری

با توجه به مطالب ذکر شده در مبانی نظری پژوهش و با در نظر گرفتن نظریه‌های مطرح در این حوزه می‌توان گفت که نظریه گلوله جادویی و نظریه استحکام لازارسفلد در باب تاثیر تغییرات تکنولوژیکی و ارتباطی بر سبک زندگی و شیوه زندگی افراد دارای اهمیت فراوان هستند. نظریه استحکام، شرط تاثیرگذاری را وجود زمینه‌ی قبلی همچون متغیرهای غیر ارتباطی نظیر سن، شغل، تحصیلات و خانواده در تأثیر و عدم تأثیر پیام‌های ارتباطی می‌داند؛ نظریه مک لوهان در مورد تاثیر رسانه‌ها بر روی سبک زندگی و روابط انسانی و تغییرات آنها در معیارها، که مدل‌های زیستی انسان را نیز دستخوش تغییر می‌کند؛ نظریه ارتباطات کامپیوتر - واسط بیانگر بر قراری ارتباط مردم با هم در شبکه‌های اجتماعی مجازی و نقش رسانه‌های جدید در روابط اجتماعی است؛ همچنین با توجه به نظریه‌های مذکور و همچنین نظریه کاستلز مبنی بر نقش تعیین کننده ارتباطات در شکل دهی فرهنگ و انتقال و جریان یافتن فرهنگ از طریق

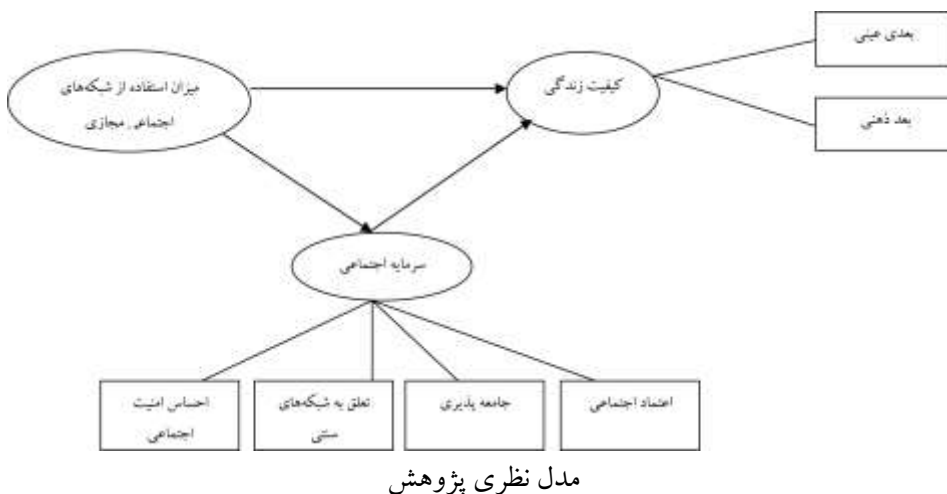
ارتباطات و دگرگون ساختن نظام‌های عقاید و رفتار ما که ساخته تاریخ اند، می‌توان فرضیه نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر کیفیت زندگی را استنتاج نمود. برای ارزیابی تأثیر نیروهای ساختی همچون طبقه، جنسیت و مکان در بهره‌مندی از اینترنت و نیز تأثیری که این گونه ارتباطات به نوبه‌ی خود بر این روابط برجای می‌گذارد از مفهوم‌سازی عادت و میدان بورديو استفاده شده است. برای متغیر سرمایه اجتماعی از نظریه پیوند ضعیف و پیوند قوی گرانووتر استفاده شده است؛ متغیر کیفیت زندگی از نظریات جامعه‌شناختی این حوزه استنتاج شده است که بر اهمیت روابط اجتماعی در تعیین کیفیت زندگی پا می‌فشارند. بُعد اجتماعی از جمله عوامل کلیدی در شکل دادن به کیفیت زندگی است که تأثیر قابل توجهی بر احساسات اساساً اجتماعی مردم دارد. این بُعد در سطح میانه مورد سنجش قرار می‌گیرد و شاخص‌های آن تلفیقی از شاخصهای ذهنی و عینی کیفیت زندگی هستند که فلس و پری (۱۹۹۵) و فلانگان (۱۹۷۸) و نول (۲۰۰۴) بر آن تأکید فراوان دارند. لذا با توجه به اینکه نظریه واحدی در مورد نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر کیفیت زندگی وجود ندارد، ناگزیر از نظریات فوق در باب رسانه‌های ارتباطی و تغییرات آنها بر عقاید و رفتار افراد استفاده شده است و برای سنجش متغیرهای دیگر و استنتاج فرضیه از آنها از نظریات سرمایه اجتماعی گرانووتر و نظریه کیفیت زندگی فلس و پری و فلانگان و نول استفاده شده است.

بنابراین فرضیات زیر از نظریات بالا استخراج می‌شود:

فرضیه ۱- میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر کیفیت زندگی کاربران نقش دارد.

فرضیه ۲- میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی کاربران نقش دارد.

فرضیه ۳- میزان سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی کاربران نقش دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس نوع داده‌های جمع آوری و تحلیل شده، پژوهشی کمی است و از لحاظ نوع برخورد با مسأله مورد بررسی و ورود به آن مطالعه‌ای میدانی است. تکنیک مورد استفاده در این پژوهش، پیمایش است. در مطالعه میدانی، برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. پیش از آغاز پیمایش، پرسشنامه در بین نمونه آماری توزیع شد. جامعه آماری این مطالعه کاربران ۲۰-۴۹ سال شبکه‌های اجتماعی مجازی در شهر تهران است. از آنجا که به طور طبیعی امکان مطالعه دیدگاه‌های تمامی کاربران وجود نداشت از شیوه تبیین نظریات افراد مورد مطالعه استفاده شده است. برای بدست آوردن حجم نمونه با توجه به تعداد متغیرها و ابعاد و شاخص‌های آنها از نرم افزار SPSS Sample Power استفاده شد و مقدار درصد خطای ۰/۰۵، توان بالاتر از ۰/۸۰ و حجم اثر ۰/۰۳ مبنای محاسبه قرار گرفته شد و در نتیجه تعداد حجم نمونه ۷۰۰ نفر برآورد گردید. روش نمونه گیری در این پژوهش شیوه نمونه گیری دو مرحله‌ای با استفاده از نمونه گیری تصادفی ساده و سپس نمونه گیری خوشه‌ای است. بعد از گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل آن‌ها با استفاده از نرم افزار اس پی اس انجام گردید و در این رابطه برای آزمون فرضیات، تست‌های آماری متناسب با هر فرضیه بکار گرفته شود. جهت بررسی اعتبار محتوا از دو فرم CVI و CVR استفاده شد که به

تایید خبرگان در حوزه جامعه‌شناسی رسید و جهت بررسی روایی از آلفای کرونباخ برای تک تک شاخص‌ها و ابعاد و متغیرها استفاده شد و با توجه به اینکه مقدار آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ بود، بقیه پرسشنامه‌ها در بین نمونه آماری توزیع شد.

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای پژوهش

تعریف مفهومی کیفیت زندگی: کیفیت زندگی درک و دریافت افراد از وضعیت زندگی خود در زمینه و بافت‌های مختلف فرهنگی و ارزشی خاصی است که هر یک از آنها در درون آن زندگی می‌کنند و نیز به فراخور اهداف و انتظارات و استانداردها و دل‌مشغولی‌هایی که دارند، تعیین می‌شود (نجات و همکاران، ۱۳۸۵). این تعریف سازمان بهداشت جهانی دربردارنده دو بُعد عینی (کیفیت روابط درون خانواده، فعالیت اجتماعی، سلامت جسمی) و ذهنی (نشاط اجتماعی، روابط اجتماعی، رضایت از خود) است.

تعریف عملیاتی کیفیت زندگی: در پژوهش حاضر طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی از کیفیت زندگی که دربردارنده دو بُعد عینی (کیفیت روابط درون خانواده، فعالیت اجتماعی، سلامت جسمی) و ذهنی (نشاط اجتماعی، روابط اجتماعی، رضایت از خود) است، هر دو بُعد در نظر گرفته شده است.

تعریف مفهومی سرمایه اجتماعی: پدیده‌ای است که حاصل تأثیر نهادهای اجتماعی، روابط انسانی و هنجارها بر کمیت و کیفیت تعاملات اجتماعی است (بانک جهانی، ۲۰۰۳).

تعریف عملیاتی سرمایه اجتماعی: در پژوهش حاضر شاخص‌های سرمایه اجتماعی عبارتند از: تعلق به شبکه‌های سنتی، اعتماد اجتماعی، جامعه‌پذیری و احساس امنیت.

تعریف مفهومی شبکه‌های اجتماعی مجازی: شبکه‌های اجتماعی اینترنتی مجموعه پایگاه‌هایی هستند که امکانی را فراهم می‌آورند تا کاربران بتوانند علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با دیگران به اشتراک بگذارند و دیگران هم این افکار و فعالیت‌ها را با آنان سهیم شوند. یا با دیگر اعضای شبکه ارتباط برقرار کنند، منابع خود را با آنها به اشتراک بگذارند و از میان توصیفات عمومی دیگر افراد، برای یافتن اتصالات جدید استفاده کنند (بوی و الیسون، ۲۰۰۷: ۲۱۲).

تعریف عملیاتی شبکه‌های اجتماعی مجازی: در پژوهش حاضر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر اساس میزان استفاده کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی تلگرام، اینستاگرام و واتساپ مورد سنجش قرار می‌گیرد.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

یافته‌ها نشان می‌دهد که ۵۱/۲۷ درصد جمعیت نمونه آماری را زنان و ۴۸/۷۳ درصد را مردان تشکیل می‌دهند؛ ۵۳/۶ درصد را مجردین و متاهلین با اختصاص ۴۶/۴ درصد جمعیت به خود قرار می‌گیرند. سن ۲۳/۶ درصد در دامنه سنی ۳۰-۳۴ سال است؛ تحصیلات ۴۰/۱ درصد لیسانس است. اکثریت جامعه آماری (۴۶/۳ درصد) از فارس زبان و در مرتبه دوم آذری زبان با ۲۳/۱ درصد است. میانگین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی به ترتیب به شبکه پیام‌رسان تلگرام (با میانگین رتبه ۷/۶)، اینستاگرام (۶/۸۷) و فیسبوک (۴/۷۷) اختصاص یافته است. اولویت بندی محتوای پیام‌های دریافتی و ارسال بیانگر ترتیب اولویت بندی پیام‌ها به ترتیب روزمره، علمی-آموزشی، اخبار، سلامت-پزشکی، دانستی‌ها، ورزشی است. میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی از سوی ۸۰/۹ درصد کاربران پایین است. سرمایه اجتماعی ۸۶ درصد از کاربران متوسط و متوسط به بالا و کیفیت زندگی ۹۸/۷ درصد از کاربران متوسط و متوسط به بالا است.

آمار استنباطی

فرضیه ۱- میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر کیفیت زندگی کاربران نقش

دارد.

جدول (۱) نقش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی کاربران

سطح معناداری آماره F ($\text{sig} \leq 0/05$)	آماره F	(ضریب پیش بین) R^2	R(ضریب همبستگی پیرسون)	
۰/۹۷۷	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی

سطح معناداری آماره F آزمون فرضیه نقش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی نشان می‌دهد که $\text{Sig} \geq 0/05$ است. با توجه به اینکه مقدار سطح معناداری بیشتر از (۰/۰۵) است؛ نتیجه می‌گیریم که فرضیه مبنی بر تاثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی کاربران رد می‌شود. به عبارتی فرضیه H_1 رد و فرضیه H_0 تایید می‌شود. نتایج این فرضیه با نتایج پژوهش مک‌لوسکی (۲۰۱۵) و شن (۲۰۱۵) و شیرافکن (۱۳۸۷) در تایید تاثیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی کاربران ناهمخوان است. نتایج فرضیه ۱ با نظریه مک لوهان مبنی بر تاثیر تکنولوژی و فناوری ارتباطی بر سبک زندگی و روابط و عقاید افراد غیر منطبق است.

فرضیه ۲- میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی کاربران نقش دارد.

جدول (۲) نقش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در سرمایه اجتماعی

سطح معناداری آماره F ($\text{sig} \leq 0/05$)	آماره F	(ضریب پیش بین) R^2	R(ضریب همبستگی پیرسون)	
۰/۲۵۷	۱/۲۸۸	۰/۰۰۲	۰/۰۴۳	نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در سرمایه اجتماعی

سطح معناداری آماره F آزمون فرضیه نقش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که سطح معناداری آزمون فرضیه مذکور بیشتر از پنج صدم است ($\text{Sig} \geq 0/05$). با توجه به اینکه مقدار سطح معناداری فرضیه بیشتر از (۰/۰۵) است؛ نتیجه می‌گیریم که فرضیه مبنی بر نقش استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در سرمایه اجتماعی در حالت کلی رد می‌شود.

فرضیه ۳- میزان سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی کاربران نقش دارد.

جدول (۳) آزمون فرضیه نقش میزان سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی

سطح معناداری آماره ($\text{sig} \leq 0/05$) F	آماره F	(ضریب پیش بین) R^2	R(ضریب همبستگی پیرسون)	نقش سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی
۰/۰۰۰	۱۶۵/۳۵۹	۰/۱۹۲	۰/۴۳۸	

در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری نقش سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی برابر با $\text{sig}=0/000$ می‌باشد. مقدار ضریب همبستگی (R) برای فرضیه نقش سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی برابر با ۰/۴۳۸ است؛ چون علامت این مقدار مثبت است، بیانگر یک رابطه مستقیم و قوی بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی است. به این معنا که هر چه کاربران از سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار باشند به تبع کیفیت زندگی آنها بهتر است. اما با توجه به نوع آزمون که رگرسیون خطی است و مقدار R^2 که برابر با ۰/۱۹۲ است، می‌توان گفت که متغیر سرمایه اجتماعی به میزان ۱۹ درصد توانایی پیش‌بینی یا تبیین تغییرات متغیر کیفیت زندگی را داراست. نتایج پژوهش در تایید فرضیه با نتایج پژوهش نقوی و گروسی (۱۳۸۷)، نوغانی و همکاران (۱۳۸۸) و حقیقتیان (۱۳۹۳) همخوان است. به عبارتی فرضیه ۳ در پژوهش حاضر و در پژوهش‌های محققین مذکور تایید شده است.

نتیجه گیری

با توجه به گسترش روز افزون فضای مجازی در زندگی افراد، یکی از اساسی ترین مسائلی که جوامع امروزی با آن مواجه اند، سطح کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی افراد است، که با ورود شبکه های اجتماعی مجازی دچار تغییر و تحولات عمده شده است. با توجه به هدف پژوهش که بررسی نقش میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی است؛ می توان گفت که میانگین کیفیت زندگی (۴/۸۷) بالاتر از حد متوسط است که نسبت به میانگین کیفیت زندگی در پژوهش های خوراسگانی و کیانپور (۳/۷۸) و میانگین کیفیت زندگی در پژوهش حقیقتیان (۳/۲۲) بالاتر است و این بیانگر بالا بودن سطح کیفیت زندگی کاربران شبکه های اجتماعی مجازی شهر تهران است. با توجه به رابطه بین متغیرهای پژوهش به بررسی تاثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته پرداخته شده است. نتایج تبیینی حاصل از آزمون فرضیات بیانگر این است که سطح معناداری آزمون فرضیه مبنی بر تاثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر کیفیت زندگی برابر با (sig=0/977) است که بیانگر عدم تایید فرضیه فوق است که نتایج حاصل از آن با نتایج فرضیه مذکور در پژوهش های مکلو سکی (۲۰۱۵) و شن (۲۰۱۵) و شیرافکن (۱۳۸۷) ناهمخوان است و همینطور با نظریه مک لوهان مبنی بر تاثیر تکنولوژی و فناوری ارتباطی بر سبک زندگی و روابط و عقاید افراد غیر منطبق نمی باشد. سطح معناداری آزمون فرضیه نقش میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی در سرمایه اجتماعی (Sig≥0/05) و این نشان می دهد که فرضیه مبنی بر نقش استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی در سرمایه اجتماعی رد می شود. اما در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری نقش سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی برابر با sig=0/000 است. ضریب همبستگی رابطه بین سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی برابر با ۰/۴۳۸ است؛ مثبت بودن این مقدار بیانگر یک رابطه مستقیم و قوی بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی است. نتایج حاصل رگرسیون خطی بیانگر این است که مقدار R^2 برابر با ۰/۱۹۲ است؛ با توجه به ضریب تبیین می توان گفت که متغیر سرمایه اجتماعی به میزان ۱۹ درصد توانایی پیش بینی یا تبیین تغییرات کیفیت زندگی را داراست. نتایج پژوهش در تایید فرضیه با نتایج پژوهش نقوی و گروسی (۱۳۸۷)، نوغانی و همکاران (۱۳۸۸) و حقیقتیان (۱۳۹۳) همخوان است.

پیشنهادات پژوهش

- گام اول در جهت کاهش آسیب‌های هر رسانه، شناخت رسانه مورد نظر و کارکردهای آسیب‌زای آن است که این کار با آموزش در مقاطع مختلف و برگزاری کلاس‌های در جهت ارتقاء سواد رسانه‌ای کاربران قابل انجام است.

- مسئولان و برنامه‌ریزان فرهنگی کشور و مسئولان صدا و سیما و سازمان‌هایی مثل وزارت ورزش و جوانان باید اقداماتی را در جهت پر کردن اوقات فراغت افراد انجام دهند که هم متناسب با فرهنگ جامعه و هم اینکه مفید و در جهت ارتقاء معلومات و سطح سواد افراد باشد. - سازمانی چون صدا و سیما باید برنامه و مستند‌های را در مورد فضای مجازی و بیان زوایای مختلف آن و حتی بیان کارکردهای منفی آن برای خانواده‌های ایرانی طرح ریزی نماید که وسیله‌ای جهت آشنایی با این شبکه‌ها باشد.

- انجام پژوهش‌های کیفی؛ این پژوهش‌ها در صورتی مفید و کاراست که پلیس فتا به عنوان بخشی که دارای اطلاعات مهم و موثق در مورد کاربران و آسیب‌های فضای مجازی است، نهایت همکاری را با پژوهشگران انجام دهد زیرا فتا با دسته‌بندی افراد بر اساس نوع آسیب‌های بوجود آمده برای آنها می‌تواند به پژوهشگران در رسیدن به نتیجه‌ای خوب و در واقع رسیدن پژوهشگران به اشباع نظری کمک کند.

منابع

- ۱- ترلو، کریسپین، تومیک، آلیس، لنگل، لورد. (۱۳۹۰). ارتباطات کامپیوتر- واسط. مترجم سروناز تربتی. تهران: جامعه‌شناسان.
- ۲- تانکارد، جیمز؛ سورین، ورنر. (۱۳۸۸). نظریه‌های ارتباطات، ترجمه علیرضا دهقان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۳- پورافکاری، نصراله؛ حکیمی‌نیا، بهزاد. (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی شهری در کرمانشاه با تأکید بر هوش اجتماعی افراد، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی، سال پنجم، شماره (۱۵)، زمستان ۱۳۹۰.
- ۴- حسین زاده، مهدیه. (۱۳۹۱). بررسی تاثیر شبکه‌های اجتماعی سنتی بر کیفیت زندگی در

- بین شهروندان تبریزی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد واحد تهران شمال.
- ۵- حقیقتیان، منصور. (۱۳۹۳). عوامل اجتماعی موثر بر کیفیت زنان شهر اصفهان. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال ششم، شماره دوم، صص ۸۹-۸۱.
- ۶- دادگران، سیدمحمد. (۱۳۸۵). مبانی ارتباطات جمعی. تهران: نشر مروارید.
- ۷- ذکائی، محمد سعید. (۱۳۹۲). جامعه شناسی جوانان ایران «جوانان و فراغت مجازی» چاپ ششم. تهران: انتشارات آگه.
- ۸- ربانی خوراسگانی، علی؛ کیانپور، مسعود. (۱۳۸۶). مدل پیشنهادی کیفیت زندگی؛ مطالعه موردی: شهر اصفهان. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، سال ۱۵، شماره ۵۸ و ۵۹، صص ۶۷-۱۰۸.
- ۹- رزاقی، افشین. (۱۳۸۵). نظریه‌های ارتباطات جمعی. چاپ دوم. تهران: نشر آسیم.
- ۱۰- رشیدپور، ابراهیم. (۱۳۵۴). ارتباط و تکنولوژی آموزشی. چاپ اول. تهران: نشر گهر.
- ۱۱- عظیمی، لیلا. (۱۳۸۸). مطالعات کیفیت زندگی، اراک.
- ۱۲- علی جمعه زاده بافنده، معصومه. (۱۳۹۵). تاثیر استفاده از اینترنت در روابط خانوادگی جوانان «مورد مطالعه: گروه جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی». پایان نامه کارشناسی ارشد. رشته جامعه شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- ۱۳- کازنو، ژان. (۱۹۸۶). جامعه شناسی وسایل ارتباط جمعی. ترجمه: باقر ساروخانی و منوچهر محسنی (۱۳۸۷). چاپ دهم. تهران: نشر اطلاعات.
- ۱۴- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۴). عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ، جلد ۱. ترجمه احمد علیقلیان و افشین خاکباز. چاپ ۴. تهران: طرح نو.
- ۱۵- لیتل جان، استیفن. (۱۳۸۴). نظریه‌های ارتباطات. ترجمه مرتضی نوربخش و سید اکبر میر حسینی. تهران: انتشارات جنگل.
- ۱۶- مختاری، مرضیه؛ نظری، جواد. (۱۳۸۹). جامعه شناسی کیفیت زندگی. چاپ اول. تهران: انتشارات جامعه شناسان.
- ۱۷- مک لوهان، هربرت مارشال. (۱۳۷۷). برای درک رسانه‌ها. تهران: مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

- ۱۸- نقوی، علی؛ گروسی، سعیده. (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان. فصلنامه رفاه اجتماعی. سال هشتم. شماره سی و سی و یکم. صص ۶۱-۸۳.
- ۱۹- نجات، سحرناز و همکاران. (۱۳۸۵). استانداردسازی پرسشنامه کیفیت زندگی سازمان جهانی بهداشت. (WHOQOL-BREF) ترجمه روان سنجی گونه ایرانی. مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، دوره ۴، شماره ۴.
- ۲۰- نوغانی، محسن و دیگران. (۱۳۸۸). کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، سال پنجم، شماره اول، صص ۱۴۰-۱۱۱.
- 21- Bourdieu, P. (1990), Social space and symbolic power. *Sociological theory*, 7 (1). 14 ° 25.
- 22- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007), "Social network sites: definition, history, and scholarship", *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1: 210-230.
- 23- Felce, D. and Perry, J.(1995),"Quality of life: its definition and measurement", *Research in Development Disabilities*, vol.16 no.1,pp 51-74.
- 24- Flanagan, J.C.(1982). Measurement of Quality of life: Current State of the art", *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation* 63:56-59.
- 25- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78,1360-1380.
- 26- Kraut, R., Lundmark, V., Patterson, M., Kiesler, S., Mukopadhyay, T. and Scherlis, W. (1998) Internet paradox: a social technology that reduces social involvement and psychological well-being. *American psychologist*, 53 (9), 1017-31. Available (11 April 2003) online <http://www.apa.org/journals/amp/amp5391017.html>.
- 27- Nahapiet, J. & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational Advantage. *Academy of Management Review*, 2, 242-267.
- 28- McCloskey, W., Iwanicki, S., Lauterbach, D., M. Giammittorio, and Maxwell, K. (2015), Are Facebook "Friends" Helpful? Development of a Facebook - Based Measure of Social Support and Examination of Relationships Among Depression, Quality of Life, and Social Support, *CYBERPSYCHOLOGY, BEHAVIOR, AND SOCIAL NETWORKING*, Volume 18, September 2015, 18(9):pp 499-505
- 29- Noll, H.H. (2004), "social indicators and Quality of life Research: Background, achievements and Current Trends", in Genova, N. (Ed), *Advance in sociological Knowledge over Half a Century*, vs verlag, Wiesbaden, pp 151-810.

- 30- shen, George C(2015), How Quality of Life affectes intention to use social networking sites: Moderating Role of Self-Disclosure, Journal of Electronic Commerce Research, VOL 16, NO 4,pp276-289 .
- 31- The World bank (2003). “Social capital and economic development: toward a theoretical synthesis and policy framework”, Woolocock, M., & Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy, The World Bank Research Observer, Vol. 15, No. 2, pp. 225-249.
- 32- Veenhoven, Ruut. (2007). Quality of Life Research, in 21th century Sociology: A reference Handbook. Edited by C.D. Bryant and D.L. Peck.
- 33- World Health Organization Quality of Life Group. (1993). Measuring Quality of Life: The Development of the World Health Organization Quality of Life Instrument. Geneva: World Health Organizati